

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Drohiczyńskie Towarzystwo Naukowe

BEZPIECZEŃSTWO CZŁOWIEKA A SYTUACJA MŁODZIEŻY

Zbiór prac pod redakcją naukową:
Edwarda Jarmocha,
Izabeli Aldony Trzpil,
Andrzeja W. Świdarskiego

Siedlce 2016

WYCHOWANIE MŁODZIEŻY DO POKOJU WE WSPÓŁCZESNYM NAUCZANIU KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Troska o właściwe wychowanie młodzieży jest podstawowym elementem funkcjonowania każdego zdrowego społeczeństwa. Wszelkie wysiłki skierowane w celu dotarcia do młodego pokolenia są warte uwagi. Podstawowym obowiązkiem państwa jest zgodna z założeniami prawa opieka nad osobami potrzebującymi wsparcia. Szczególną grupą obywateli są młodzi, którzy wkraczają w rzeczywistość współistnienia w danym społeczeństwie.

Losy młodzieży nie są również obojętne osobom wyznającym założenia wiary Kościoła katolickiego. W nauczaniu społecznym Kościoła katolickiego dostrzegamy wielką troskę o właściwe wychowanie młodego pokolenia. Nauczanie papieża Benedykta XVI, jak również papieża Franciszka, wyznaczają współczesny nurt troski o człowieka, a szczególnie o młodzież, która poszukuje niezbędnych wartości w postrzeganiu współczesnego świata, również w aspekcie szeroko rozumianego pokoju.

Istota wychowania w nauczaniu Kościoła katolickiego

Aby zrozumieć znaczenie procesu wychowania młodzieży do pokoju, należy przeanalizować podejście Kościoła katolickiego do znaczenia wychowania w ogóle. Nauczanie Kościoła katolickiego wskazuje, że wychowanie „stanowi integralną część misji Kościoła, jaką jest głoszenie Dobrej Nowiny. Przede wszystkim każda katolicka instytucja oświatowa jest w pierwszej kolejności miejscem spotkania z żyjącym Bogiem, który w Jezusie Chrystusie objawia swoją przemieniającą miłość i prawdę”¹. Jak zauważamy, podstawą wychowania w duchu Kościoła katolickiego jest spotkanie Chrystusa, które

¹ Benedykt XVI, *Spe salvi*, 2, p. 414, s. 48-51.

rozpoczyna się od poznania Jego nauki. Dopiero poznanie Jego nauczania skłania człowieka do rozpoczęcia nowego życia w świetle Jego wskazówek. Podstawą nauczania Chrystusa są takie wartości jak piękno, dobro i prawda, które pokazały, że wyznawcy Jezusa potrafili za te wartości oddać największą ofiarę, nawet ze swojego życia².

Jak zauważył św. Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Ecclesia in Europa*, właściwym kierunkiem i fundamentem tworzenia wspólnoty Kościoła jest zwrócenie uwagi na wychowanie do wiary ludzi młodych³. Papież pragnął, aby wychowanie nie polegało tylko na dydaktyce, ale również, poprzez udoskonalanie metod w przekazywaniu wiedzy, opierano o edukację, która „opiera się na bezpośrednim i osobowym spotkaniu z człowiekiem, na świadectwie, autentycznym przekazie – bezpośrednio od osoby do osoby – wiary, nadziei i miłości oraz wypływających z nich wartości”⁴.

Zdaniem papieża Benedykta XVI fundamentalnym zadaniem wychowania jest pomoc w stworzeniu właściwych warunków do zdobycia odpowiednich umiejętności w celu „dokonywania wolnych i słusznych wyborów, które mogą się przeciwstawiać rozpowszechnionym poglądom, modom, ideologiom politycznym i religijnym”⁵. Dlatego obowiązek wychowania młodzieży leży w gestii rodziców, Kościoła i państwa. Jak zauważa papież: „Przy zachowaniu słusznej autonomii, konieczna jest najściślejsza współpraca Kościoła ze szkołą, z władzami samorządowymi, uczelniami wyższymi i innymi świeckimi instytucjami zajmującymi się wychowaniem młodych”⁶.

Natomiast papież Franciszek przypomina kolejną prawdę, która mówi o roli i przeznaczeniu każdego człowieka – współodpowiedzialności za drugiego człowieka, który jest bratem, co pokazuje prawdziwą postawę człowieczeństwa. Papież stwierdza, że „wszyscy jesteśmy dziećmi jednego Ojca Niebieskiego, jesteśmy częścią tej samej rodziny ludzkiej i dzielimy wspólne prze-

² Jan Paweł II, *Ecclesia in Europa*, n. 61.

³ S. Bylina, *Pokój jako wartość powszechna we współczesnym nauczaniu Kościoła katolickiego*, [w:] *Bezpieczeństwo a wartości*, red. E. Jarmoch, Siedlce 2010, s. 325-334

⁴ Benedykt XVI, *Misja Kościoła w dziedzinie wychowania. Przemówienie Benedykta XVI do I grupy biskupów dnia 26 listopada 2005 r.*, „L'Osservatore Romano” (dalej LO) 2006, nr 2, s. 28-31.

⁵ Benedykt XVI, *Składajcie odważne świadectwo, że Bóg pragnie pokoju. Spotkanie z członkami rządu, instytucji państwowych, korpusu dyplomatycznego, zwierzchnikami religijnymi i przedstawicielami świata kultury dnia 15 września 2012 r.*, LO 2012, nr 9-10, s. 12.

⁶ Benedykt XVI, *Misja Kościoła w dziedzinie wychowania...*, s. 28-31.

znaczenie. Stąd wynika odpowiedzialność każdego człowieka za takie postępowanie, żeby świat stał się wspólnotą braci, którzy szanują się nawzajem, akceptują w swej odmienności i troszczą się o siebie wzajemnie”⁷.

Dlatego Franciszek uważa wychowanie katolickie za jedno z najważniejszych wyzwań współczesnego Kościoła w aspekcie nowej ewangelizacji, która odbywa się w ciągle zmieniającym się świecie. Papież podkreślał te słowa podczas audiencji dla uczestników zgromadzenia plenarnego Kongregacji Edukacji Katolickiej: „Wychowanie katolickie jest jednym z najważniejszych wyzwań dla Kościoła, który dziś zaangażowany jest w nową ewangelizację w kontekście historycznym i kulturalnym, który nieustannie się zmienia”⁸.

Papież Franciszek w związku z rolą wychowania do pokoju wskazuje trzy zasadnicze kierunki i warunki wychowania, które zostały zachowane przy wychowaniu Pana Jezusa. Na przykładzie Świętej Rodziny wskazuje cechy rozwoju człowieka. Są nimi: „wzrastanie w latach, wzrastanie w mądrości, wzrastanie w łasce”.

Pierwszym wymiarem wzrostu jest wymiar, jak mówi papież, „najbardziej naturalny, od wzrastania fizycznego i psychologicznego”⁹. Rodzice troszczyli się, aby dziecku niczego nie zabrakło do zdrowego rozwoju. Oczywiście towarzyszyły temu trudności, jak ucieczka do Egiptu, a po powrocie do ojczyzny osiedlenie się w Nazarecie. Jezus uczył się pracy, nauczył się ciesielstwa od swojego ojca Józefa.

Drugim wymiarem jest wychowanie do „mądrości”. Jako przykład wychowawcy papież Franciszek podaje Józefa, który razem z Maryją opiekowali się Jezusem, troszcząc się o to, aby nie zabrakło Mu tego, co jest niezbędne do właściwego rozwoju. To właśnie, jak pisze papież: „Józef był dla Jezusa przykładem i nauczycielem tej mądrości, która karmi się Słowem Bożym”¹⁰.

Ostatni, trzeci wymiar wychowania, na jaki wskazuje papież, jest wymiar „łaski”. Ponownie papież wskazuje na osobę Józefa w roli wychowawcy. Jak mówi św. Łukasz: „Łaska Boża spoczywała na Nim”¹¹. Co nie znaczy, że rodzice nie mieli wpływu na wzrost tejże łaski.

⁷ Franciszek, *Pokój w świecie zaczyna się w domu. Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański» 1 stycznia 2014 r.*, LO 2014, nr 2, s. 38.

⁸ Franciszek, *Otwarty plac budowy w świecie. Audiencja dla uczestników zgromadzenia plenarnego Kongregacji Edukacji Katolickiej dnia 13 lutego 2014 r.*, LO 2014, nr 3-4, s. 16-17.

⁹ Franciszek, *Św. Józef i jego misja opiekuna. Audiencja generalna dnia 19 marca 2014 r.*, LO 2014, nr 3-4, s. 48.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Łk 2,40.

Jak podsumowuje papież Franciszek, wychowanie, na przykładzie Jezusa, polegało na zapewnieniu trzech rodzajów wzrostu: „Wzrastanie w latach, wzrastanie w mądrości, wzrastanie w łasce: nad tym pracował Józef w odniesieniu do Jezusa, sprawił, by wzrastał w tych trzech wymiarach, pomagał Mu wzrastać”¹². Dlatego, jak w innym miejscu wspomina papież: „droga do sprawiedliwości i pokoju rozpoczyna się w domu, a potem idzie się dalej, do całej ludzkości. Ale musimy zacząć w domu! Niech Duch Święty działa w sercach, niech je uwolni od zamykania się w sobie i zatwardziałości i niech sprawi, abysmy potrafili wzruszyć się w obliczu słabości Dzieciątka Jezus. Pokój bowiem wymaga siły łagodności, wolnej od przemocy siły prawdy i miłości”¹³.

Wychowanie młodzieży do wartości jako fundament nauczania papieża

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, należy zauważyć, że w procesie wychowania, który obejmuje takie płaszczyzny jak wzrost naturalny, poszukiwanie mądrości i oparcie się na łasce, czyli Bożym wsparciu, ostatni papież przypomina, że podstawą wychowania młodzieży jest ich ukształtowanie w kierunku wartości. Dla przykładu papież Benedykt XVI do grona podstawowych wartości zalicza: pokój, sprawiedliwość, prawdę i wolność¹⁴. Nauczając o pokoju, papież Benedykt XVI przypomina o zasadzie sprawiedliwości, a nawet łączy wartości w jeden ciąg troski o przyszłość młodego pokolenia: „Wychowanie młodzieży do sprawiedliwości i pokoju jest zadaniem dotyczącym wszystkich pokoleń”¹⁵. Podobne przekonania podkreśla podczas orędzia skierowanego do całego świata w XLV Światowym Dniu Pokoju obchodzonym 1 stycznia 2012 r. „Trzeba wychowywać młodzież do sprawiedliwości i pokoju, jestem bowiem przekonany, że jej zapał i skłonność do idealizmu mogą dać światu nową nadzieję”¹⁶. Ukazując młodzież jako perspektywę przyszłości, papież wyeksponował wartości pokoju i sprawiedliwości w procesie wychowywania młodzieży.

¹² Franciszek, *Św. Józef i jego misja opiekuna...*, s. 49.

¹³ Franciszek, *Pokój w świecie zaczyna się w domu. Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański» 1 stycznia 2014 r.*, LO 2014, nr 2, s. 38.

¹⁴ Benedykt XVI, *Wychowanie jest integralną częścią ewangelizacji. Msza św. w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi dnia 1 stycznia 2012 r.*, LO 2012, nr 2, s. 21.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Benedykt XVI, *Wychowanie młodzieży do sprawiedliwości i pokoju. Orędzie Ojca Świętego Benedykta XVI na XLV Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2012 r.*, LO 2012, nr 2, p. 1, s. 4.

Podobnie papież Franciszek wielokrotnie przypomina o wartościach, które towarzyszą właściwemu wzrostowi młodego człowieka. Papież wspiera prawa rodziców do wychowywania moralnego i religijnego swoich dzieci. Ze stanowczością podkreśla, że: „Na dzieciach i młodzieży nie można eksperymentować. To nie są króliki doświadczalne! Horrorzy manipulacji w zakresie wychowania, które przeżywaliśmy w czasach wielkich dyktatur ludobójczych XX w. nie zniknęły; zachowują swą aktualność pod różnymi postaciami i propozycjami, które pod pretekstem nowoczesności popychają dzieci i młodzież na drogę dyktatorską »jednego słusznego myślenia«”¹⁷.

Wsparcie młodzieży w procesie wychowania

Odnalezienie się młodego człowieka we współczesnym świecie niejednokrotnie napotyka liczne trudności. Bez właściwego wsparcia drugiego człowieka młodzież często gubi się w gąsienicy współczesnego świata. Dlatego wsparciem dla młodzieży w procesie wychowania są takie czynniki jak rodzina, społeczeństwo, instytucje kościelne i państwowe.

Zadania rodziny w procesie wychowania

Fundamentem wychowania jest rodzina, w której dziecko przychodzi na świat, poznaje rodziców, środowisko i rozpoczyna swój wzrost fizyczny, duchowy i intelektualny. Dzięki właściwemu rozwojowi osobowości młody człowiek może podejmować coraz bardziej konstruktywne decyzje. Trafność podejmowanych wyborów zależy od poznania w pełni rzeczywistości. Papież Benedykt XVI dostrzega, że w takiej drodze pomocni są przede wszystkim rodzice, którym również należy się wsparcie: „nie można pozostawiać ojców i matek samych w tym tak ważnym dziele; przeciwnie, należy ich wspierać i towarzyszyć im w ich życiu duchowym”¹⁸.

Podobnego zdania jest papież Franciszek, który podkreśla, że każda rodzina posiada swoją autonomiczną wartość i jest oparta na małżeństwie, które jest wyrazem aktu wolnej i wiernej miłości chrześcijańskiej¹⁹. To w rodzinie

¹⁷ Franciszek, *Trzeba bronić praw dzieci. Przemówienie do członków delegacji Międzynarodowego Biura Katolickiego ds. Dzieci dnia 11 kwietnia 2014 r.*, LO 2014, nr 5, s. 27.

¹⁸ Benedykt XVI, *Bilans mijającego roku, który dobiega końca. Homilia podczas Nieszporów na zakończenie 2012 r. dnia 31 grudnia 2014 r.*, LO 2013, nr 2, s. 15

¹⁹ Franciszek, *W rodzinie uczymy się kochać i bronić życia, Audiencja dla uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Rodziny dnia 25 X 2013 r.*, LO 2013, nr 12, s. 27-28.

młody człowiek może nauczyć się miłości i przygotować się na trudności, które w sposób naturalny stanowią etapy wzrastania w dobru, prawdzie i pięknie²⁰.

Zadania wspólnoty Kościoła wobec młodzieży

Celem i głównym zadaniem struktury Kościoła katolickiego jest towarzyszenie młodemu człowiekowi, który poszukuje własnej drogi do Boga. Papież Benedykt XVI podkreśla powyższy element w kształtowaniu postawy religijnej każdego człowieka, poczynając od najmłodszych lat, aż po pełne poznanie Boga pełnego miłości: „wspiera każdą osobę od najmłodszych lat poznawać Boga, kochać Go i wypełniać Jego wolę”²¹. Takie działania rozwija Kościół katolicki, który poprzez instytucje wychowawcze tworzy szkolnictwo katolickie, oraz uczestniczy w procesie wychowania w różnego rodzaju wymiarach duszpasterstwa parafialnego. Papież zabiegał o docenienie starań i ukonstytuowanie form edukacyjnych Kościoła katolickiego przez instytucje państwowe w poszczególnych krajach: „aby ten wkład był uznany i doceniany także w ustawodawstwach krajowych”²².

Natomiast papież Franciszek dookreśla miejsce człowieka w odkrywaniu wiary przez młodego człowieka. Mianowicie prawdziwa relacja z młodym człowiekiem wyraża się poprzez „kulturę spotkania”, dzięki której każdy może być pomocny w odkrywaniu tej samej wiary. Podczas czuwania modlitewnego papież podkreślił: „Lecz my musimy wychodzić naprzeciw i musimy naszą wiarą budować »kulturę spotkania«, kulturę przyjaźni, kulturę, w której znajdujemy braci, w której możemy rozmawiać również z tymi, którzy nie myślą tak jak my, również z tymi, którzy wyznają inną wiarę, którzy nie mają tej samej wiary”²³.

W całości powyższe zadania mają spełniać między innymi instytucje kształcące z ramienia wspólnoty Kościoła. Są to szkoły i uniwersytety katolickie i kościelne, które powinny realizować zadania wychowania, nauki i kultury z otwartością i z dialogiem na różnorodność kultur współczesnego, jak to określa papież, „areopagu”²⁴.

²⁰ Tamże.

²¹ Benedykt XVI, *Wychowanie jest integralną częścią ewangelizacji...*, s. 21.

²² Benedykt XVI, *Kryzys może i powinien pobudzać do refleksji. Przemówienie do korpusu dyplomatycznego dnia 9 stycznia 2012 r.*, LO 2012, nr 2, s. 42.

²³ Franciszek, *Kościół wychodzi naprzeciw wszystkim. Czuwanie modlitewne z okazji dnia ruchów, nowych wspólnot i stowarzyszeń kościelnych dnia 18 maja 2013 r.*, LO 2013, nr 7, s. 19.

²⁴ Franciszek, *Otwarty plac budowy w świecie...*, s. 16-17.

Zobowiązania społeczeństwa wobec procesu kształcenia

Obowiązek wspierania młodzieży oraz rodzin, w których następuje proces wychowania, papież Benedykt XVI wyraźnie uzależnia również od instytucji państwowych. W słowach wypowiedzianych podczas orędzia na XLV Światowy Dzień Pokoju dnia 1 stycznia 2012 roku stwierdził: „Niech dbają o to, by każda młoda osoba mogła odkryć swoje powołanie, pomagając w owocnym spożytkowaniu darów, które Pan jej przeznaczył. Niech zagwarantują rodzinom, że ich dzieci będą mogły otrzymać wykształcenie, które nie będzie stało w sprzeczności z ich sumieniem i zasadami religijnymi”²⁵. Podstawowym czynnikiem, który powinien zostać zapewniony młodemu człowiekowi, jest stworzenie odpowiednich warunków, dzięki którym będzie wypełniał swoje zadania w danym obszarze gospodarczym. Dzięki pracy człowiek posiada motywację do działania oraz może spokojnie, bez zbędnych obciążeń założyć i utrzymać rodzinę. Dlatego papież Benedykt XVI dostrzega wymiar solidarności, który również dzięki działaniom politycznym, może przyczynić się dobru młodego pokolenia: „Solidarne społeczeństwo musi mieć zawsze na względzie przyszłość nowych pokoleń i podejmować stosowne działania polityczne, gwarantujące mieszkanie za uczciwą cenę, oraz czynić wszystko, co możliwe, aby zapewnić pracę zawodową”²⁶.

Zdaniem papieża Franciszka zadaniem i misją szkoły jest: „Kształtowanie poczucia prawdy, poczucia dobra i poczucia piękna”²⁷. Dokonuje się to na drodze złożonej i bogatej w wiele tzw. »składników«. Dlatego różnorodność dyscyplin, które pobudzają umysł, świadomość, sferę emocjonalną, ciało itd. Dzięki rozwojowi w wielu dziedzinach, człowiek pielęgnuje w sobie prawdę, dobro i piękno. Dzięki poznaniu tych trzech wymiarów można dojść do wniosku, że nigdy nie występują one oddzielnie, ale zawsze się łączą. Jak zauważa papież: „Jeśli coś jest prawdziwe, to jest dobre i jest piękne; jeżeli jest piękne, to jest dobre i jest prawdziwe; i jeżeli dana rzecz jest dobra, to jest prawdziwa i jest piękna”²⁸. Dzięki takim elementom odkrywamy, że wzrastamy. Świadomość wzrostu powoduje i pomaga nam kochać życie, nawet wówczas, gdy czujemy

²⁵ Benedykt XVI, *Wychowanie młodzieży do sprawiedliwości i pokoju...*, s. 5.

²⁶ Benedykt XVI, *Gościnność, solidarność i praworządność. Przemówienie do władz regionu Lacjum oraz gminy i prowincji rzymskiej dnia 12 stycznia 2012 r.*, LO 2012, nr 3, s. 13.

²⁷ Franciszek, *Dlaczego mam kochać szkołę? Przemówienie podczas spotkania z uczniami i nauczycielami szkół włoskich dnia 10 maja 2014 r.*, LO 2014, nr 6, s. 43-45.

²⁸ Tamże.

się źle pośród codziennych problemów. Dzięki realizowaniu prawdziwej edukacji możemy dojść do pewności, że miłujemy życie, co otwiera nas na pełnię życia²⁹.

Zakończenie

Podsumowując rozważania związane z wychowaniem młodzieży do pokoju we współczesnym świecie, należy zgodzić się ze stwierdzeniem papieża Benedykta XVI, że „wychowanie jest kluczową kwestią dla wszystkich pokoleń”³⁰. Dzięki właściwemu spojrzeniu na proces wychowania w ogóle, jak również w specyficznej formie – do pokoju – zauważamy, że na taki proces ma wpływ kilka czynników. Jak zostało ukazane w powyższej publikacji, do głównych komponentów należy rodzina, która tworzy podstawy wychowania w domu rodzinnym. W dalszej kolejności czynnikami determinującymi wychowanie młodego człowieka jest środowisko, w którym następuje proces wzrastania. Dalsze funkcje wychowawcze spełniają instytucje, do których należy zaliczyć instytucje państwowe, na czele ze szkołą, oraz instytucje kościelne, pośród których w ostatnim czasie na znaczeniu zdobywa wychowanie w oparciu o wartości katolickie w szkolnictwie i duszpasterstwie prowadzonym przez osoby związane z Kościołem katolickim.

Całość procesu wychowania młodzieży do pokoju, zdaniem papieża Franciszka, posiada swój wymiar podstawowy. Albowiem świadomość młodego człowieka w jego wzroście osobowościowym w decydującej mierze zależy od tego, kim jest wobec siebie i drugiego człowieka oraz jakie ma odniesienie rzeczywistości do wartości nadprzyrodzonych, które uwidacznia się w indywidualnej relacji z Bogiem. Dlatego pierwszym etapem wychowania młodego człowieka do pokoju jest dom i wniknięcie w relacje z najbliższymi, do czego zachęca papież: „I rozpoczniemy od swego domu! Od sprawiedliwości i pokoju w domu, wśród nas. Rozpoczyna się w domu, a potem idzie się dalej, do całej ludzkości. Ale musimy zacząć w domu! Niech Duch Święty działa w sercach, niech je uwolni od zamykania się w sobie i zatwardziałości i niech sprawi, abyśmy potrafili wzruszyć się w obliczu słabości Dzieciątka Jezus. Pokój bowiem wymaga siły łagodności, wolnej od przemocy siły prawdy i miłości”³¹.

²⁹ Tamże.

³⁰ Benedykt XVI, *Kryzys może i powinien pobudzać do refleksji...*, s. 42.

³¹ Franciszek, *Pokój w świecie zaczyna się w domu. Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański” dnia 1 stycznia 2014 r.*, LO 2014, nr 2, s. 38-39.

Bibliografia

- Benedykt XVI, *Bilans mijającego roku który dobiega końca. Homilia podczas Nieszporów na zakończenie 2012 r. dnia 31 grudnia 2014 r.*, „L'Osservatore Romano” 2013, nr 2, s. 15.
- Benedykt XVI, *Spe salvi*, 2, p. 414, s. 48-51.
- Benedykt XVI, *Gościnnność, solidarność i praworządność. Przemówienie do władz regionu Lacjum oraz gminy i prowincji rzymskiej dnia 12 stycznia 2012 r.*, „L'Osservatore Romano” 2012 nr 3, s. 13.
- Benedykt XVI, *Kryzys może i powinien pobudzać do refleksji. Przemówienie do korpusu dyplomatycznego dnia 9 stycznia 2012 r.*, „L'Osservatore Romano” 2012, nr 2, s. 42.
- Benedykt XVI, *Misja Kościoła w dziedzinie wychowania. Przemówienie Benedykta XVI do I grupy biskupów dnia 26 listopada 2005 r.*, „L'Osservatore Romano” 2006, nr 2, s. 28-31.
- Benedykt XVI, *Składajcie odważne świadectwo, że Bóg pragnie pokoju. Spotkanie z członkami rządu, instytucji państwowych, korpusu dyplomatycznego, zwierzchnikami religijnymi i przedstawicielami świata kultury dnia 15 września 2012 r.*, „L'Osservatore Romano” 2012, nr 9-10, s. 12.
- Benedykt XVI, *Wychowanie jest integralną częścią ewangelizacji. Msza św. w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi dnia 1 stycznia 2012 r.*, „L'Osservatore Romano” 2012 nr 2, s. 21.
- Benedykt XVI, *Wychowanie młodzieży do sprawiedliwości i pokoju. Orędzie Ojca Świętego Benedykta XVI na XLV Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2012 r.*, „L'Osservatore Romano” 2012 nr 2, p. 1, s. 4.
- Bylina S., *Pokój jako wartość powszechna we współczesnym nauczaniu Kościoła katolickiego*, [w:] *Bezpieczeństwo a wartości*, red. E. Jarmoch, Siedlce 2010, s. 325-334.
- Franciszek, *Pokój w świecie zaczyna się w domu. Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański” 1 stycznia 2014 r.*, „L'Osservatore Romano” 2014, nr 2., s. 38.
- Franciszek, *Dlaczego mam kochać szkołę? Przemówienie podczas spotkania z uczniami i nauczycielami szkół włoskich dnia 10 maja 2014 r.*, „L'Osservatore Romano” 2014, nr 6, s. 43-45
- Franciszek, *Kościół wychodzi naprzeciw wszystkim. Czuwanie modlitewne z okazji dnia ruchów, nowych wspólnot i stowarzyszeń kościelnych dnia 18 maja 2013 r.*, „L'Osservatore Romano” 2013, nr 7, s. 16-20.

- Franciszek, *Otwarty plac budowy w świecie. Audiencja dla uczestników zgromadzenia plenarnego Kongregacji Edukacji Katolickiej dnia 13 lutego 2014 r.*, „L'Osservatore Romano” 2014, nr 3-4, s. 16-17.
- Franciszek, *Pokój w świecie zaczyna się w domu. Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański» dnia 1 stycznia 2014 r.*, „L'Osservatore Romano” 2014, nr 2, s. 38-39.
- Franciszek, *Św. Józef i jego misja opiekuna. Audiencja generalna dnia 19 marca 2014 r.*, „L'Osservatore Romano” 2014, nr 3-4, s. 48.
- Franciszek, *Trzeba bronić praw dzieci. Przemówienie do członków delegacji Międzynarodowego Biura Katolickiego ds. Dzieci dnia 11 kwietnia 2014 r.*, „L'Osservatore Romano” 2014, nr 5, s. 27.
- Franciszek, *W rodzinie uczymy się kochać i bronić życia. Audiencja dla uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Rodziny dnia 25 X 2013 r.*, „L'Osservatore Romano” 2013, nr 12, s. 27-28.
- Jan Paweł II, *Ecclesia in Europa*, n. 61.